

شرح حال رجال کتاب «تاریخ نیشابور»

(شرح و تکمیل نامهای رجال کتاب تاریخ نیشابور، اثر حاکم
نیشابوری درگذشته ۴۰۵ هجری)

نویسنده:

دکتر امید مجد

دانشیار دانشگاه تهران

www.ketab.ir

سرشناسه : مجد، امید، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور : شرح حال رجال کتاب «تاریخ نیشابور» : (شرح و تکمیل نامهای رجال کتاب تاریخ نیشابور، اثر حاکم نیشابوری درگذشته ۵۰۴ هجری) نویسنده امید مجد.
مشخصات نشر : تهران: انتشارات امید مجد، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری : ۵۰۳ص.
شابک : 978-622-97569-5-9 ریال: ۱۵۰۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه: ص. [۴۸۳]-۵۰۳.
عنوان دیگر : شرح و تکمیل نامهای رجال کتاب تاریخ نیشابور، اثر حاکم نیشابوری درگذشته ۵۰۴ هجری.
موضوع : مشاهیر -- ایران -- نیشابور -- سرگذشتنامه
Celebrities -- Iran -- Nishaboor -- Biography
موضوع : نیشابور -- سرگذشتنامه
Nishabur (Iran)-- Biography
شناسه افزوده : حاکم نیشابوری، محمدبن عبدالله، (۲۳۲۱ - ۴۰۵ ق. . تاریخ نیشابور
رده بندی کنگره : D8R۳۴۲۳
رده بندی دیویی : ۹۵۵/۸۲۵
شماره کتابشناسی ملی : ۸۸۶۱۰۰۱
اطلاعات رکورد : فیبا
کتابشناسی

نام کی‌اف‌ای‌دوم
انتشارات امید
به زبان عکاسی و نگارگری

عنوان: شرح حال رجال کتاب تاریخ نیشابور، (شرح و تکمیل نامهای رجال کتاب تاریخ نیشابور، اثر حاکم نیشابوری درگذشته ۴۰۵ هجری)
نویسنده: امید مجد دانشگاه تهران majdomid@ut.ac.ir
ناشر: انتشارات امید مجد
نوبت چاپ: اول، بهار ۱۴۰۱
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۵۶۹-۵-۹
تیراژ: دویست نسخه
قیمت: یکصد و پنجاه هزار تومان

پیشگفتار:

۱. محتوای کتاب

شرح حال ۲۷۰۸ نفر از رجال نیشابور از سقوط پادشاهی ساسانیان و حمله اعراب به ایران تا پایان سده چهارم هجری است. این کسان عمدتاً عالمان دینی و راویان حدیثند. برخی از آنها ایرانی و تعدادی نیز از اعراب مهاجر به خراسان بوده‌اند. این نامها زمانی با شرح کامل در کتاب تاریخ نیشابور تألیف حاکم نیشابوری آمده بودند که امروزه نشانی از آن کتاب در دست نیست، پس شرح حال این رجال بصورت یکجا و بدون فقط در همین کتابی که اکنون در دست گرفته‌اید نوشته شده و از لابلای دهها هزار صفحه متون قدیمی و عمدتاً عربی طبقات و انساب و تراجم و تاریخ و تهذیب و موسوعه و معجم و مانند آنها با صرف زمان و رنج فراوان بیرون کشیده شده است.

۲. حاکم نیشابوری و تاریخ نیشابور و سرنوشت آن کتاب

حاکم نیشابوری با نام کامل "محمد بن عبدالله بن محمد بن حمدویه بن نعیم بن حکم ضبی طهمانی" و کنیه ابو عبدالله و مشهور به ابو عبدالله حاکم و نیز ابن یعی، زاده ۳۲۱ و درگذشته ۴۰۵ هجری است. وی از بزرگترین عالمان زمان خود و محدثان و راویان روزگار بوده و شغل قضاوت شهر نيسا (عشق آباد کنونی پایتخت کشور ترکمنستان که روزگاری از توابع نیشابور بزرگ محسوب میشده) را نیز بر عهده داشته. او کتابی سترگ در حدود ده هزار صفحه به مقیاس کتابهای امروزی با نام "تاریخ النيسابوریین" به زبان عربی نوشته که بعدها ابتدا در تصحیح دکتر بهمن کریمی و سپس در تصحیح دکتر شفيعی کدکنی به تاریخ نیشابور تغییر نام داده و مشهور گشته است. در آن کتاب شرح کامل و مستندی از تاریخ و روزگار و احوال نیشابور و نیشابوریان آمده بوده که متأسفانه امروزه از بین رفته است.

فردی به نام محمد بن حسین خلیفه نیشابوری در قرن هشتم، قسمتهایی از کتاب حاکم را به فارسی ترجمه میکند. این ترجمه نیز شوربختانه از بین رفته و فقط بخشهایی از آن باقیمانده است. آن بخشها نیز در کتابخانه شهر بوسای ترکیه قرار داشته که در یک آتش سوزی از بین میرود. خوشبختانه یک میکروفیلم از آن ترجمه، باقیمانده که محل اسناد مصححان قرار گرفته است. نخستین بار در سال ۱۳۳۹ مرحوم دکتر بهمن کریمی استاد دانشکده افسری آن را تصحیح کرده به چاپ میرسانند. چند سال بعد یعنی در سال ۱۹۶۵ میلادی برابر ۱۳۴۴ خورشیدی ریچارد فرای همان فیلم را بی شرح و توضیحی به چاپ میرسانند. تقریباً سی سال پس از آن یعنی اوایل دهه هفتاد خورشیدی، دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی استاد دانشگاه تهران تصحیحی انتقادی با تعلیقات مرتبط انجام داده و به چاپش رساندند. در هیچکدام از آن سه چاپ که تقریباً شبیه همند، خبری از شرح نامها نیست و بسیاری نامها نیز ناقص یا اشتباه ضبط شده است.

۳. اهمیت تاریخ نیشابور

برای درک اهمیت این کتاب میتوان به مقدمه‌های ارزشمند مصححان پیش گفته مراجعه کرد. از نظر من اگر از گستره جغرافیایی نیشابور و جایگاه رفیعش در گذشته ایران آگاه باشیم بالطبع اهمیت تاریخش نیز عیان خواهد شد.

۴. جایگاه جغرافیایی نیشابور

نیشابوری که از آن سخن میگوییم، شامل هر سه استان خراسان کنونی و بخشهایی از افغانستان و ترکمنستان بوده است. در جغرافی کنونی ایران نیز نیشابور علاوه بر خراسانهای فعلی از یکسو تا دامغان و از سویی به گرگان ختم میشده. این است که نامهای کثیری از مردان نیشابور با گروههای اسمی جونی، بیهقی، نسائی، ابیوردی، زاوهای، خوافی، ترشیزی، سرخسی، طوسی، خوشانی، قهستانی و مانند آنها همراه است.

این شهر در زمان اشکانیان و ساسانیان مرکز ایالت شرقی آن پادشاهیهای شکوهمند بوده و پس از اسلام نیز یکی از بزرگترین شهرهای جهان اسلام از قاهره تا بدخشان بشمار میرفته، چنانکه طالبان علم و راویان حدیث را از همه سوی جهان اسلام به خود میکشاند.

۵. امتیاز این اثر

چنانکه پیشتر گفته شد حجم قابل ملاحظه‌ای از کتاب اصلی حاکم، مربوط به مشاهیر شهر بوده که تاکنون هیچ شرح حالی بر آنها نوشته نشده. ما برای نخستین بار این مهم

را به انجام رساندیم و شرح بیش از هفتاد درصد آن نامها را یافتیم. اهل فضل یافتن این شرح حالها را آرزویی دیرپای قلمداد کرده بودند، مایه خوشحالیست که اینک بخشی از آن آرزوی مشترک برآورده شده.

۷. آیا بجز این نامها، نامهای دیگری هم از مشاهیر در دست است؟

بله در دست است. ما در دانشنامه نیشابور نام هشت هزار کس را یافته و نوشته‌ایم از این تعداد، هفتصد نام مربوط به کسانی است که در کتاب اصلی حاکم بوده ولی تا کنون مفقود بوده‌اند. یعنی علاوه بر ۲۷۰۸ نام فعلی هفتصد نام دیگر از بطن کتاب حاکم یافته‌ایم که انشالله در دل هشت هزار نام دانشنامه به چاپ خواهند رسید. شاید هم روزی این هفتصد نام را جداگانه چاپ کردیم.

۸. نام فعلی کتاب چگونه انتخاب شده است؟ چون این کتاب فقط شرح حال رجالی است که نامشان در تاریخ نیشابور آمده نامش نیز بر این اساس، شرح حال رجال کتاب تاریخ نیشابور نهاده شد، منتهی چون این عبارت کمی گنگ بنظر می‌آمد شرحی هم در داخل پرانتز آمده که "بازایی و شرح حال رجال کتاب تاریخ نیشابور از حاکم نیشابوری".

۹. ساختار کتاب:

نامها بر اساس حروف الفبا تنظیم گردیدند. بدیهی است شرح حال همه یکسان نباشد. برخی را در منابع کهن یافته و برخی را نیافته‌ایم. به همین دلیل اطلاعات یکدست و یکسان نیست.

۱۰. سیاسگزاری:

از خانمها دکتر فاطمه زمانی و دکتر عاطفه احمدی که در یافتن نامها و تدوین شرح حالها یاریگرم بودند سپاسگزارم. از همسر و فرزندانم که با شکیبایی اجازه دادند تا وقت خود را صرف تألیف کتاب کنم ممنونم. از دوست و همکار فاضلم آقای دکتر سید محمد طباطبائی بهبهانی (متصور) که از سال ۱۳۸۶ یعنی سالها پیش از انجام این تحقیق مشوق من در انجام چنین کاری بودند تقدیر میکنم. از خانم پری پرازین که کارهای مقابله و ویرایش را با حوصله انجام دادند سپاسگزارم. در پایان از تمام کسانی که پیش از این و در طول تاریخ همت کرده‌اند تا کتاب تاریخ نیشابور زنده بماند، دیده و نادیده قدر دانم.

امید مجد

تهران بهار ۱۳۹۹